

HUDUDLAR KESIMIDA DAROMADLAR TENGISLIGI VA KAMBAG'ALLIK MUAMMOLARINI BARTARAF ETISH YO'LLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20456968>

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Raqamli iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi
Ziyodullayev Navruzbek Botir o'g'li
+998971717199

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi
Xursandov Shaxzod Abdimo'min o'g'li
+998973511121

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi hududlari kesimida daromadlar tengsizligi va kambag'allik muammolari kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mintaqaviy iqtisodiy farqlarning sabablarini aniqlash va ularni qisqartirish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat. Maqolada 2020-2025 yillarning statistik ma'lumotlari asosida O'zbekistonning 14 ta hududi bo'yicha kambag'allik darajasi, o'rtacha oylik ish haqi, ishsizlik va bandlik ko'rsatkichlari, shuningdek, investitsiyalar hajmi tahlil qilingan. Tadqiqotda statistik tahlil, taqqoslama tahlil, dinamik qatorlar tahlili, grafik va jadval tahlili, induksiya va deduksiya metodlari, tizimli yondashuv qo'llangan. o'tkazilgan tahlil natijasida hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarning tabiati ochib berildi va kambag'allikni qisqartirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari davlat idoralari va mahalliy hokimiyat organlari uchun hududiy siyosatni takomillashtirishda ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar

daromadlar tengsizligi, kambag'allik, hududiy rivojlanish, iqtisodiy o'sish, bandlik, ishsizlik, investitsiyalar, ijtimoiy himoya, infratuzilma, Gini koeffitsienti, Kuznets egri chizig'i, mintaqaviy siyosat.

Аннотация

В данной статье комплексно анализируются проблемы неравенства доходов и бедности в разрезе регионов Республики Узбекистан. Основная цель исследования заключается в выявлении причин региональных экономических различий и разработке путей их сокращения. В статье на основе статистических данных за 2020-2025 годы проанализированы уровень бедности, среднемесячная заработная плата, показатели безработицы и занятости, а также объем инвестиций по 14 регионам Узбекистана. В исследовании использованы методы статистического анализа, сравнительного анализа, анализа динамических рядов, графического и табличного анализа, индукции и дедукции, системного подхода. Результаты исследования могут

служить научно-практической основой для совершенствования региональной политики органов государственной власти и местных администраций.

Ключевые слова

неравенство доходов, бедность, региональное развитие, экономический рост, занятость, безработица, инвестиции, социальная защита, инфраструктура, коэффициент Джини, кривая Кузнецца, региональная политика.

Abstract

This article provides a comprehensive analysis of income inequality and poverty issues across the regions of the Republic of Uzbekistan. The main objective of the research is to identify the causes of regional economic disparities and develop ways to reduce them. Based on statistical data for 2020-2025, the article analyzes poverty levels, average monthly wages, unemployment and employment indicators, as well as investment volumes across 14 regions of Uzbekistan. The study employed statistical analysis, comparative analysis, dynamic series analysis, graphical and tabular analysis, induction and deduction methods, and a systematic approach. The results of the analysis revealed the nature of economic disparities between regions and developed practical recommendations for poverty reduction. The findings can serve as a scientific and practical basis for improving regional policy for government agencies and local authorities.

Keywords

income inequality, poverty, regional development, economic growth, employment, unemployment, investment, social protection, infrastructure, Gini coefficient, Kuznets curve, regional policy.

KIRISH

Zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot jarayonlarida daromadlar tengsizligi va kambag'allik muammolari butun dunyo uchun eng dolzarb masalalardan biri sifatida qarab kelinmoqda. Xususan, rivojlanayotgan mamlakatlarda bu muammoni bartaraf etish milliy iqtisodiy siyosatning asosiy vazifalaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng iqtisodiy islohotlarni joriy etish, bozor munosabatlarini rivojlantirish va aholi turmush darajasini yaxshilash yo'lida keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirmoqda.

Daromadlar tengsizligi tushunchasi iqtisodiy tengsizlikning eng muhim ko'rinishlaridan biri bo'lib, u aholining turli qatlamalari o'rtasida mablag'lar va imkoniyatlarning notekis taqsimlanishini ifodalaydi. Bu tengsizlik o'z navbatida kambag'allikning kuchayishiga, ijtimoiy tensizlikning ortishiga va iqtisodiy o'sishning sekinlashishiga olib keladi. Kambag'allikning iqtisodiy mohiyati shundan iboratki, u aholining ma'lum bir qismining yetarli darajada iste'mol tovarlari va xizmatlariga ega bo'lmasligini anglatadi.

Hududlararo iqtisodiy tafovutlar O'zbekiston uchun alohida dolzarb muammo hisoblanadi. Mamlakatning ba'zi hududlari (Toshkent shahri, Navoiy viloyati) yuqori iqtisodiy ko'rsatkichlarga erishgan bo'lsa, boshqa mintaqalar

(Qoraqalpog'iston Respublikasi, Sirdaryo viloyati) hali ham kambag'allik va ishsizlik muammolari bilan kurashmoqda. Bu tafovutlarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv va ilmiy asoslangan siyosat kerak.

O'zbekistonda hududiy rivojlanish siyosati davlatimizning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish, infratuzilmani takomillashtirish va aholi bandligini ta'minlash bo'yicha katta ishlar amalga oshirilmoqda. 2021-yilda qabul qilingan yangi kambag'allikni o'lchash metodologiyasi xalqaro standartlarga muvofiq tuzilgan va bu sohada shaffoflikni ta'minlagan.

Kambag'allikni qisqartirish bo'yicha davlat dasturlari doirasida bir qator ijtimoiy yordam dasturlari joriy etilgan. Jumladan, 'Yoshlar bilan hamkorlik yili', 'Kambag'allikni qisqartirish va bandlikka ko'maklashish yili' davlat dasturlari muvaffaqiyatli amalga oshirildi. 2023-yilda kambag'allik darajasi 11% gacha tushdi va 2026-yilgacha bu ko'rsatkichni yana 2 barobar qisqartirish maqsadi qo'yilgan. Prezidentning tegishli farmon va qarorlari asosida har bir kambag'al oila uchun 'Individual dastur'lar ishlab chiqilmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekiston hududlari kesimida daromadlar tengsizligi va kambag'allik muammolarining holatini chuqur tahlil qilish, mintaqaviy iqtisodiy tafovutlarning sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ilmiy asoslashdan iborat. Tadqiqot quyidagi vazifalarni hal etishga qaratilgan: 1) hududlar bo'yicha kambag'allik dinamikasini tahlil qilish; 2) daromadlar tengsizligining omillarini aniqlash; 3) investitsiyalar va bandlikning kambag'allikka ta'sirini baholash; 4) amaliy takliflar ishlab chiqish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING SHARHI

Daromadlar tengsizligi va kambag'allik muammolari butun dunyo olimlarining e'tiborini tortib kelmoqda. Ushbu sohada ilmiy izlanishlar olib borilgan yetakchi olimlarning fikrlari va nazariyalari mavzuning tadqiq etilishiga asos bo'ladi.

Xalqaro olimlarning ilmiy qarashlari

Joseph Stiglitz, Nobel mukofoti laureati, o'zining 'The Price of Inequality' asorida bozor iqtisodiyotining nosozliklari natijasida daromadlar tengsizligining ortib borishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, tengsizlik iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi va ijtimoiy barqarorlikka tahdid soladi. Stiglitz ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga investitsiyalar kiritish orqali tengsizlikni kamaytirish mumkinligini ko'rsatib beradi. Uning nazariyasi O'zbekiston sharoitida ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarini takomillashtirishning dolzarbligini tasdiqlaydi.

Thomas Piketty o'zining 'Capital in the Twenty-First Century' asorida kapital va mehnat daromadlari o'rtasidagi nisbatni tahlil qiladi. Uning asosiy xulosasi shundan iboratki, kapital daromadlari mehnat daromadlaridan doimiy ravishda oshib boradi va bu tengsizlikni chuqurlashtiradi. Pikettyning progressiv soliq siyosati takliflari tengsizlikni kamaytirishda samarali vositadir. Bu nazariya mamlakatimizda soliq siyosatini takomillashtirish zaruratini ko'rsatadi.

Amartya Sen kambag'allikni faqat daromad yetishmasligi bilan chegaralamaydi, balki bu tushunchani imkoniyatlarning cheklanishi sifatida keng talqin etadi. Uning 'Development as Freedom' asorida ifodalangan nazariyaga ko'ra, insonlarning asosiy imkoniyatlari (ta'lim, sog'liq, ishbilarmonlik erkinligi) kambag'allikdan chiqishning kalitidir. Bu konsepsiya O'zbekistonda ko'p o'lchamli kambag'allikni baholash tizimini joriy etishda asos bo'lmoqda.

Simon Kuznets xo'jalik rivojlanishining dastlabki bosqichlarida daromadlar tengsizligi ortib, keyin esa pasayishini ko'rsatuvchi 'Kuznets egri chizig'i'ni taklif qilgan. Bu nazariya iqtisodiy rivojlanish darajasi bilan tengsizlik o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntiradi. O'zbekiston uchun Kuznets egri chizig'i bosqichiga xos xususiyatlarni tahlil qilish muhim ahamiyatga ega, chunki mamlakatimiz o'tish davrida iqtisodiyotni rivojlantirish bosqichida joylashgan.

John Maynard Keynes iqtisodiyotni davolash nazariyasini ishlab chiqqan va davlatning iqtisodiy jarayonlarga aralashuvini asoslagan. Uning fikricha, ishsizlikni kamaytirish va bandlikni oshirish uchun davlat investitsiyalarini ko'paytirish kerak. Keynesning nazariyaviy qarashlari hozirgi kunda O'zbekistonning bandlik siyosatiga mos keladi va davlat investitsiyalarini kengaytirish zarurligini tasdiqlaydi.

Mahalliy olimlarning tadqiqotlari

Mahalliy iqtisodchi olimlar O'zbekistonda hududiy rivojlanish, kambag'allik va daromadlar tengsizligi muammolarini o'rganishda muhim hissani qo'shdilar. Alisherbek K. va boshqalar o'z tadqiqotlarida mamlakat hududlari o'rtasidagi iqtisodiy farqlarning sabablarini iqtisodiy tuzilma, infratuzilma va inson kapitali farqlari bilan bog'lashgan. Olimlarning xulosalariga ko'ra, sanoatlashtirish darajasining pastligi va qishloq xo'jaligi hukmronligi kambag'allikni saqlab qoluvchi asosiy omillardir.

Hududiy iqtisodiy rivojlanish konsepsiyalari doirasida markaz-periferiya nazariyasi O'zbekiston mintaqalari o'rtasidagi munosabatlarni tushunishga imkon beradi. Poytaxt va yirik sanoat markazlari markaziy qismni tashkil etadi, chekka hududlar esa periferiya vazifasini bajaradi. Bu tafovutlarni kamaytirish uchun transport va kommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirish, mahalliy sanoatni qo'llab-quvvatlash zarur.

Kambag'allikni qisqartirish strategiyalari bo'yicha ilmiy ishlar ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish, bandlikni oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish va infratuzilmani yaxshilash yo'nalishlarida amalga oshirilmoqda. Xalqaro tajriba ko'rsatadiki, kompleks yondashuv (turli choralar kombinatsiyasi) eng samarali strategiya hisoblanadi. O'zbekiston 2021-yildan boshlab Jahon banki ekspertlari bilan hamkorlikda kambag'allikni o'lchashning yangi metodologiyasini joriy etdi va bu sohada sezilarli natijalarga erishdi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metod va usullardan foydalanildi:

Statistik tahlil usuli O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi, Jahon banki, Markaziy bank va boshqa ishonchli manbalarning 2020-2025 yillarga oid ma'lumotlarini umumlashtirish va tahlil qilishda qo'llandi. Bu usul yordamida

hududlarning iqtisodiy ko'rsatkichlari son qiymatlarda ifodalandi va ular o'rtasidagi farqlar aniqlandi.

Taqqoslama tahlil usuli O'zbekistonning turli hududlari o'rtasidagi, shuningdek, turli yillardagi ko'rsatkichlarni solishtirishda qo'llandi. Bu usul orqali eng rivojlangan va eng kam rivojlangan hududlar aniqlanib, ular o'rtasidagi tafovutlar miqdoriy jihatdan baholandi. Xususan, Toshkent shahri va Surxondaryo viloyati, Navoiy viloyati va Qashqadaryo viloyati o'rtasidagi farqlar tahlil qilindi.

Dinamik qatorlar tahlili usuli yordamida 2020-2025 yillarda kambag'allik, ishsizlik, ish haqi va investitsiyalar ko'rsatkichlarining o'zgarish dinamikasi o'rganildi. Bu usul tendensiyalarni aniqlash va kelajakdagi o'sish sur'atlarini bashorat qilish imkonini berdi.

Grafik va jadval tahlili usuli orqali statistik ma'lumotlar vizual shaklda taqdim etildi. Diagrammalar va jadvallar yordamida ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqliklar aniqroq ko'rinib turdi. Tadqiqotda 4 ta diagramma va 2 ta jadval ishlatildi.

Induksiya va deduksiya usullari orqali umumiy qonuniyatlarni aniqlash va ulardan xususiy xulosalar chiqarish amalga oshirildi. Tizimli yondashuv esa barcha omillarni o'zaro bog'liqlikda tahlil qilish imkonini berdi, ya'ni kambag'allik muammosini faqat bitta tomonlama emas, balki iqtisodiy, ijtimoiy, demografik va geografik jihatdan kompleks o'rganildi.

Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekiston Respublikasining 12 ta viloyati, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Toshkent shahri qabul olindi. Tadqiqot predmeti esa hududlar kesimida daromadlar tengsizligi va kambag'allik muammolarining holati, sabablari va bartaraf etish yo'llari tashkil etdi. Ma'lumotlar manbalari: Davlat statistika qo'mitasi, Bandlik vazirligi, Markaziy bank, Jahon banki, ILO va boshqa xalqaro tashkilotlar ma'lumotlari.

TAHLIL VA NATIJALAR

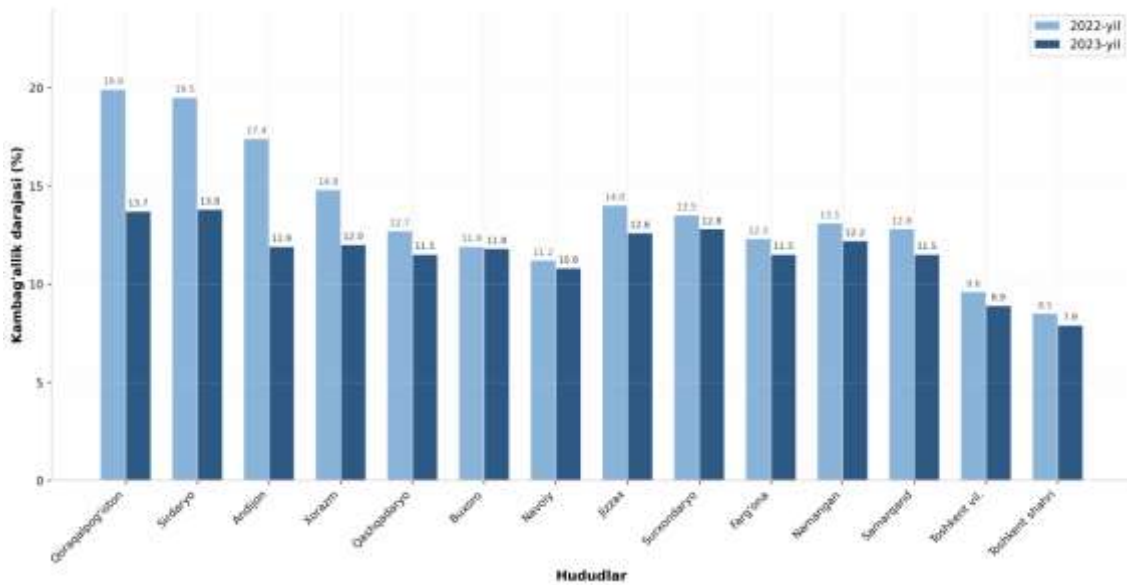
11.1. O'zbekiston hududlari kesimida kambag'allik darajasi

2020-2023 yillarda O'zbekiston hududlari kesimida kambag'allik darajasining dinamikasi tahlil qilingan. Milliy kambag'allik chegarasi 2023-yilda oyiga bir kishiga 498 000 so'm (taxminan 40 AQSh dollari)ni tashkil etdi. 2022-yilda respublika bo'yicha kambag'allik darajasi 14% bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 11% gacha tushdi. Bu davrda taxminan 1 million kishi kambag'allikdan chiqarildi.

Hududlar kesimida kambag'allik darajasi keskin farqlarni namoyish etadi. 1-diagrammada ko'rsatib o'tilganidek, eng yuqori kambag'allik darajasi 2022-yilda Qoraqalpog'iston Respublikasida (19,9%), Sirdaryo viloyatida (19,5%) va Andijon viloyatida (17,4%) qayd etilgan. Eng past ko'rsatkichlar Toshkent shahri (8,5%) va Navoiy viloyatida (9,2%) kuzatilgan.

2023-yilda kambag'allik darajasi barcha hududlarda pasaygan bo'lib, eng sezilarli kamayish Sirdaryo viloyatida (19,5% dan 13,8% gacha, ya'ni 5,7 foiz punkt), Andijon viloyatida (17,4% dan 11,9% gacha, 5,5 foiz punkt) va Qoraqalpog'iston Respublikasida (19,9% dan 13,7% gacha, 6,2 foiz punkt) ro'y bergan. Toshkent shahrida esa bu ko'rsatkich 8,5% dan 7,9% gacha kamaygan va bu minimal o'zgarish bo'lgan.

1-Diagramma. O'zbekiston hududlari kesimida kambag'allik darajasi (2022-2023 yillar, %)

1-Diagramma. O'zbekiston hududlari kesimida kambag'allik darajasi (2022-2023 yillar, %)⁹

Diagrammadan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston hududlari o'rtasidagi kambag'allik farqlari saqlanib qolmoqda. Eng yuqori va eng past ko'rsatkichlar o'rtasidagi farq 2022-yilda 11,4 foiz punkt, 2023-yilda esa 5,8 foiz punktni tashkil etgan. Bu tendensiya mintaqaviy tengsizlikning qisqarayotganini, lekin hali yetarlicha kamaymaganligini ko'rsatadi. Kambag'allikni yanada kamaytirish uchun eng muhim omil bandlikni oshirish, ish haqlarini ko'tarish va ijtimoiy yordam dasturlarini kengaytirishdir.

11.2. Hududlar bo'yicha aholi daromadlari farqi

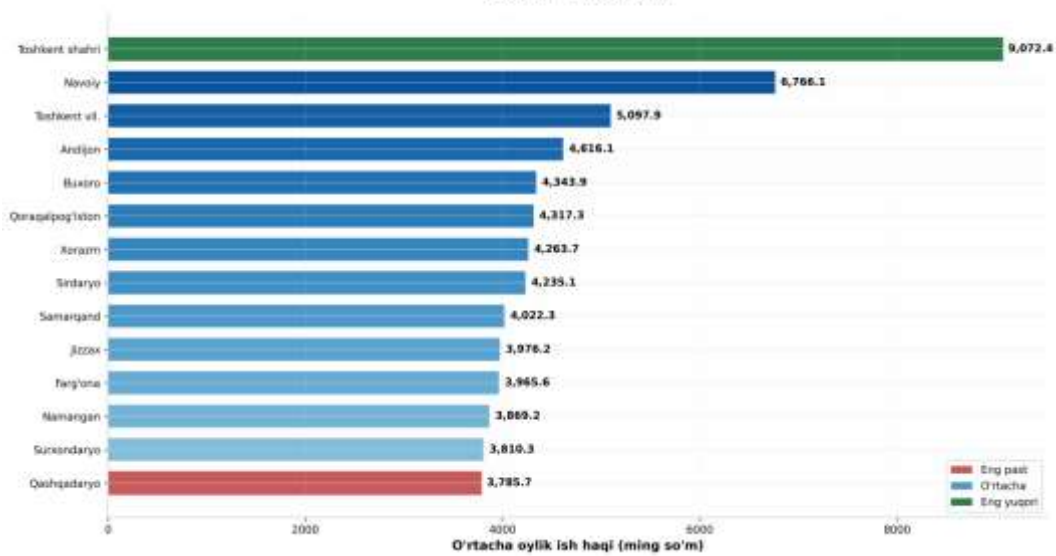
O'zbekiston hududlari o'rtasidagi daromadlar farqi kambag'allik muammosining yana bir muhim ko'rinishidir. 2024-yil ma'lumotlariga ko'ra, respublika bo'yicha o'rtacha oylik ish haqi 5 357,2 ming so'mni tashkil etdi. Biroq hududlar kesimida bu ko'rsatkich sezilarli farqlarga ega. 2-diagrammada bu farqlar aniq ko'rsatilgan.

Toshkent shahri eng yuqori o'rtacha ish haqiga ega bo'lib, 2024-yilda bu ko'rsatkich 9 072,4 ming so'mni tashkil etdi. Bu respublika o'rtacha ko'rsatkichidan 69,4% yuqori. Ikkinchi o'rinda Navoiy viloyati (6 766,1 ming so'm) turadi, bu o'lka o'zining boy tabiiy resurslari va sanoat salohiyati tufayli yuqori daromadlarga ega. Toshkent viloyati uchinchi o'rinda (5 097,9 ming so'm) joylashgan.

Eng past o'rtacha ish haqi Qashqadaryo viloyatida (3 785,7 ming so'm) va Surxondaryo viloyatida (3 810,3 ming so'm) qayd etilgan. Bu ko'rsatkichlar Toshkent shahridagi ish haqining atigi 41,7% va 42,0% ni tashkil etadi. Demak, eng yuqori va eng past ish haqi o'rtasidagi farq 2,4 barobarni tashkil etadi va bu daromadlar tengsizligining yuqori darajasini ko'rsatadi.

⁹ Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

2-Diagramma. O'zbekiston hududlari bo'yicha o'rtacha oylik ish haqi (2024-yil, ming so'm)

2-Diagramma. O'zbekiston hududlari bo'yicha o'rtacha oylik ish haqi (2024-yil, ming so'm)¹⁰

Ish haqi farqlarining sabablarini tahlil qilganda, sanoat rivojlanish darajasi, qishloq xo'jaligi salohiyati, infratuzilma rivojlanishi va investitsiyalar hajmi kabi omillarning muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rish mumkin. Sanoat rivojlangan hududlarda (Toshkent shahri, Navoiy) ish haqi ancha yuqori bo'ladi. Qishloq xo'jaligi hukmronligi kuzatiladigan janubiy viloyatlarda esa ish haqi pastroq qayd etiladi.

11.3. Ishsizlik va bandlik ko'rsatkichlari

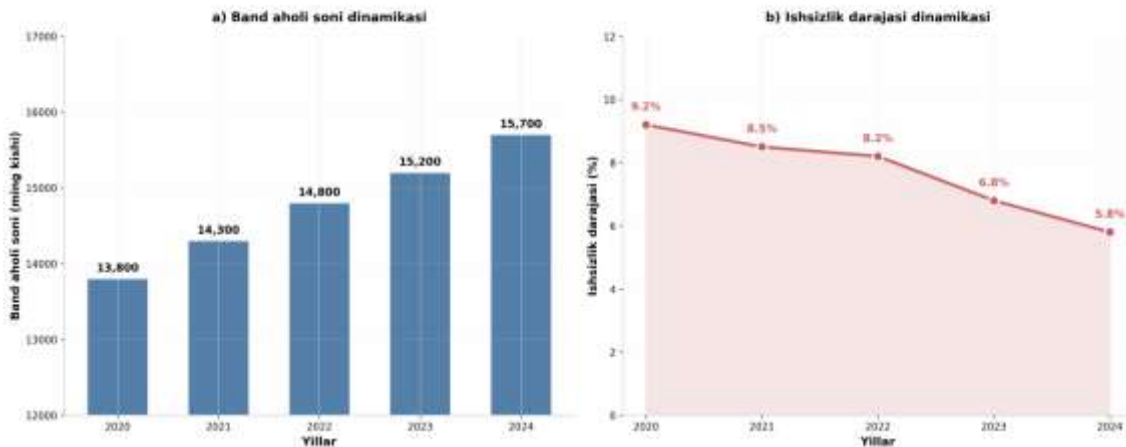
Bandlik va ishsizlik darajasi kambag'allikning eng muhim determinantlaridan biridir. 2020-2024 yillarda O'zbekiston mehnat bozorida ijobiy dinamika kuzatildi. 3-diagrammada bandlik va ishsizlik ko'rsatkichlarining dinamikasi ko'rsatilgan.

2020-yilda pandemiya ta'siri tufayli ishsizlik darajasi 9,2-10,5% gacha ko'tarilgan edi. 2021-yildan boshlab mehnat bozori tiklana boshladi va ishsizlik 8,5% gacha tushdi. 2022-yilda bu ko'rsatkich 8,2% ni, 2023-yilda 6,8% ni tashkil etdi. 2024-yil boshiga kelib ishsizlik darajasi 5,8% gacha pasaydi va bu pandemiyagacha bo'lgan darajadan past ko'rsatkichdir.

Band aholi soni o'sishda davom etmoqda: 2020-yilda 13,8 mln kishi bo'lgan band aholi 2024-yilga kelib 15,7 mln kishiga yetdi. Bu 4 yil davomida 1,9 mln yangi ish o'rni yaratilganini anglatadi. Aholining iqtisodiy faollik darajasi ham oshib, 2024-yilda 68,5% ni tashkil etdi.

¹⁰ Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

3-Diagramma. O'zbekiston Respublikasida bandlik va ishsizlik ko'rsatkichlari (2020-2024 yillar)

3-Diagramma. O'zbekiston Respublikasida bandlik va ishsizlik ko'rsatkichlari (2020-2024 yillar)¹¹

Hududlar kesimida ishsizlik darajasi ham farqlanadi. 2024-yil ma'lumotlariga ko'ra, eng past ishsizlik Toshkent shahrida (4,5%) va Navoiy viloyatida (4,9%) kuzatilgan. Eng yuqori ko'rsatkichlar Surxondaryo (6,2%), Qashqadaryo (6,0%) va Jizzax (5,9%) viloyatlarida ro'y bergan. Hududlar o'rtasidagi ishsizlik farqi 1,7 foiz punktni tashkil etadi.

Ishsizlikni kamaytirish bo'yicha amalga oshirilayotgan choralar tufayli 2023-yilda mamlakat bo'yicha bo'sh ish o'rinlari soni 36,8 mingtaga yetdi. Bularning 60% Toshkent shahrida joylashganligi esa hududlardagi bandlik imkoniyatlari notekis taqsimlanganligini ko'rsatadi.

11.4. Urbanizatsiya va migratsiya ta'siri

Urbanizatsiya darajasi va migratsiya jarayonlari daromadlar tengsizligi va kambag'allikka sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda 2024-yilda urbanizatsiya darajasi 51,5% ni tashkil etdi. Shahar va qishloq aholisi o'rtasidagi daromad farqi o'rtacha 1,8 barobarni tashkil etadi. Qishloq joylarda kambag'allik darajasi shaharlarga nisbatan 2,0-2,5 barobar yuqoriroqdir.

Migratsiya jarayonlari hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni yanada kuchaytiradi. Mehnat migrantlarining ko'p qismi Qashqadaryo, Surxondaryo, Samarqand va Andijon viloyatlaridan Toshkent shahri va boshqa rivojlangan hududlarga yo'naltiriladi. Natijada chekka hududlarda mehnat resurslari tanqisligi kuzatiladi va bu ularning iqtisodiy rivojlanishini sekinlashtiradi. Tashqi migratsiya ham sezilarli hajmda amalga oshiriladi va yillik valyuta o'tkazmalari hajmi 12-15 mlrd AQSh dollarini tashkil etadi.

11.5. Qishloq va shahar hududlari tafovutlari

Qishloq va shahar hududlari o'rtasidagi farqlar kambag'allik muammolarini chuqurlashtiruvchi omil hisoblanadi. O'zbekistonda qishloq xo'jaligi band aholining 27-28% ni tashkil etadi, biroq bu soha o'z mehnatkashlarini to'liq band qila olmaydi. Yashirin ishsizlik (to'liqsiz bandlik) qishloq hududlarda keng tarqalgan.

¹¹ Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

Ko'p o'lchamli kambag'allik indeksi (MPI) ma'lumotlariga ko'ra, qishloq joylarida ko'p o'lchamli kambag'allik darajasi 23,2% ni tashkil etsa, shaharlarda bu ko'rsatkich 13,9% ni tashkil etadi. Ta'lim darajasi, sanitariya sharoitlari, ichimlik suvi va isitish yoqilg'isi bo'yicha qishloq hududlarida sezilarli kamchiliklar mavjud.

11.6. Kichik biznes va tadbirkorlik rivoji

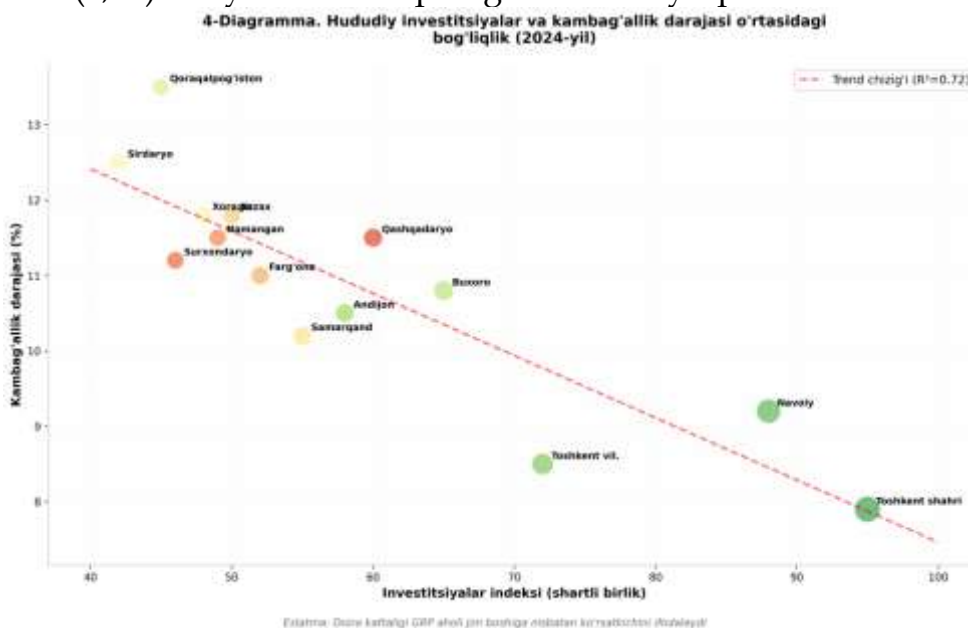
Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish kambag'allikni qisqartirishning samarali yo'llaridan biri hisoblanadi. 2024-yilda O'zbekiston kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari soni 400 mingdan oshdi. 2023-yilda 183,8 mingta yangi tadbirkor tashkil etildi va ular 206 mingta yangi ish o'rni yaratdilar. Kichik biznesdan olingan daromadlar aholi daromadlarining muhim qismini tashkil etmoqda.

Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash dasturlari doirasida 472 mingta oilaviy tadbirkorlik loyihalariga 10 trln so'm miqdorida imtiyozli kreditlar ajratildi. '20 ming tadbirkor - 500 ming malakali mutaxassis' dasturi doirasida 6 745 ta tadbirkorlar bilan 455 ming nafar aholi bandligi ta'minlandi. Hududlar kesimida kichik biznes eng faol Toshkent shahri, Farg'ona vodiysi viloyatlari va Samarqandda rivojlangan. Janubiy va chekka hududlarda esa tadbirkorlik faoliyati salmoqli qo'llab-quvvatlashni talab qiladi.

11.7. Hududiy investitsiyalar ta'siri

Investitsiyalar hududlarning iqtisodiy rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi. 2024-yilning yanvar-sentyabr oylarida respublika bo'yicha asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 343,1 trln so'mga yetdi, bu 2023-yilning mos davriga nisbatan 1,3 barobar ko'p. Hududlar kesimida investitsiyalar notekis taqsimlangan.

4-diagrammada ko'rsatilganidek, investitsiyalar hajmi va kambag'allik darajasi o'rtasida teskari bog'liqlik mavjud: investitsiyalar ko'p bo'lgan hududlarda kambag'allik darajasi pastroq va aksincha. Investitsiyalarni jalb qilish samaradorligi indeksi (IPI) ma'lumotlariga ko'ra, Buxoro (2,15), Namangan (1,91) va Jizzax (1,70) viloyatlari boshqalarga nisbatan yuqori ko'rsatkichlarga ega.

4-Diagramma. Hududiy investitsiyalar va kambag'allik darajasi o'rtasidagi bog'liqlik (2024-yil)¹²

Xorijiy investitsiyalar va kreditlar hajmi 233,0 trln so'mni tashkil etdi. Buxoro (IPI=2,92) va Namangan (2,06) viloyatlarida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar bo'yicha eng yuqori ko'rsatkichlar qayd etildi. Biroq Toshkent shahrida xorijiy investitsiyalar indeksi (0,54) past bo'lib, bu poytaxtda investitsion loyihalar bo'yicha potensial hali to'liq ishga tushirilmaganligini ko'rsatadi.

11.8. Ijtimoiy yordam dasturlarining samaradorligi

Ijtimoiy yordam dasturlari kambag'allikni qisqartirishda muhim rol o'ynaydi. 2023-yilda kambag'allikning kamayishiga ijtimoiy to'lovlarning ulushi 40% ni tashkil etdi. Ayniqsa, pensiyalar o'sishi katta ta'sir ko'rsatdi. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan ijtimoiy dasturlar orqali 2023-yilda 208 ming oilaning 873 ming a'zosi kambag'allikdan chiqarildi.

Individual dasturlar doirasida har bir kambag'al oila uchun maxsus rivojlanish rejalari ishlab chiqilmoqda. Hokim yordamchilari ko'magida 241,3 ming nafar fuqarolarga ijara asosida yer maydonlari ajratildi. Biroq ijtimoiy yordamning qamrovi hali yetarli emas: 2024-yilda bolalar nafaqalari qamrovi 15,7% dan 8,3% gacha qisqardi va bu salbiy tendensiya e'tiborni talab qiladi.

11.9. Infratuzilma va ta'lim sifati ta'siri

Infratuzilma va ta'lim sifati uzoq muddatli kambag'allikni bartaraf etishning kalitidir. Ta'lim darajasi past bo'lgan oilalarda kambag'allik ehtimoli 3-4 barobar yuqoriroq. O'zbekistonda 2024-yilda umumiy o'rta ta'lim qamrovi 98,5% ni tashkil etdi, biroq sifat ko'rsatkichlari hududlar bo'yicha farqlanadi.

Infratuzilma rivojlanishi bo'yicha Toshkent shahri va yirik viloyat markazlari boshqa hududlarga nisbatan ancha yuqori ko'rsatkichlarga ega. Ko'p o'lchamli kambag'allik indeksi ma'lumotlariga ko'ra, sanitariya sharoitlaridan mahrumlik (18,6%), isitish yoqilg'isi (18,9%) va bank hisob raqamlariga ega bo'lmaganlik (17,8%) qishloq hududlarida eng yuqori ko'rsatkichlardir. Transport va aloqa infratuzilmasini rivojlantirish chekka hududlarning iqtisodiy jozibadorligini oshiradi.

11.10. Hududlar bo'yicha asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar

1-jadvalda O'zbekiston hududlari bo'yicha kambag'allik darajasi, o'rtacha oylik ish haqi va ishsizlik ko'rsatkichlari 2023-2024 yillar uchun taqdim etilgan. Bu jadval hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni to'laqonli taqqoslash imkonini beradi.

Hudud	Kambag'allik 2023 (%)	Kambag'allik 2024 (%)	o'rtacha ish haqi 2024 (ming so'm)	Ishsizlik 2024 (%)
Toshkent shahri	7,9	7,2	9 072,4	4,5
Navoiy viloyati	9,2	8,5	6 766,1	4,9
Toshkent viloyati	8,9	8,1	5 097,9	5,2
Andijon viloyati	11,9	10,8	4 616,1	5,6
Buxoro viloyati	10,8	9,9	4 343,9	5,4
Qoraqalpog'iston	13,7	12,5	4 317,3	5,8

¹² Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

Hudud	Kambag'allik 2023 (%)	Kambag'allik 2024 (%)	o'rtacha ish haqi 2024 (ming so'm)	Ishsizlik 2024 (%)
Xorazm viloyati	11,8	10,7	4 263,7	5,4
Sirdaryo viloyati	13,8	12,6	4 235,1	5,9
Samarqand viloyati	11,5	10,4	4 022,3	5,4
Jizzax viloyati	12,6	11,4	3 976,2	5,9
Farg'ona viloyati	11,5	10,4	3 965,6	5,7
Namangan viloyati	12,2	11,1	3 869,2	5,8
Surxondaryo viloyati	12,8	11,6	3 810,3	6,2
Qashqadaryo viloyati	11,5	10,4	3 785,7	6,0
Respublika bo'yicha	11,0	8,9	5 357,2	5,8

1-jadval. O'zbekiston hududlari bo'yicha asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar (2023-2024)¹³

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, eng yuqori va eng past ish haqi o'rtasidagi farq 2,4 barobarni tashkil etadi. Eng yuqori va eng past kambag'allik darajasi o'rtasidagi farq 2023-yilda 5,8 foiz punktni tashkil etadi. Ishsizlik darajasi bo'yicha ham hududlar o'rtasidagi farq 1,7 foiz punktga yetadi. Bu ko'rsatkichlar mintaqaviy tengsizlikning hali ham jiddiyligini tasdiqlaydi.

11.11. Daromadlar tengsizligi dinamikasi

2-jadvalda O'zbekiston daromadlar tengsizligi ko'rsatkichlarining 2020-2024 yillardagi dinamikasi keltirilgan. Gini koeffitsienti daromadlar tengsizligining umumiy ko'rsatkichi bo'lib, 0 dan 1 gacha qiymatlarni qabul qiladi. Bu ko'rsatkich 2022-yilda 0,31 bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda 0,35 gacha oshgan, bu tengsizlikning ortayotganini ko'rsatadi.

Ko'rsatkich	2020	2022	2023	2024*
Kambag'allik darajasi (%)	14,5	14,0	11,0	8,9
Gini koeffitsienti	0,30	0,31	0,35	0,36
o'rtacha ish haqi (ming so'm)	2 585	3 418	4 106	5 357
Ishsizlik darajasi (%)	9,2	8,2	6,8	5,8
Band aholi soni (ming kishi)	13 800	14 800	15 200	15 700
Investitsiyalar (trln so'm)	89,2	168,5	262,4	343,1
Aholi soni (mln kishi)	34,2	35,3	35,9	36,5

2-jadval. O'zbekiston daromadlar tengsizligi dinamikasi (2020-2024)¹⁴

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, kambag'allik darajasi pasayishda davom etsa-da, daromadlar tengsizligi (Gini koeffitsienti) ortib bormoqda. Eng boy 10% aholining daromadlari 2022-2023 yillarda 30% dan ortiq o'sgan, eng kambag'al 10% aholining daromadlari esa atigi 6% oshgan. Bu tendensiya iqtisodiy o'sishning foydasi boy qatlarga ko'proq o'tayotganini ko'rsatadi va ijtimoiy adolatni ta'minlash bo'yicha qo'shimcha choralarni talab qiladi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda hududlar kesimida daromadlar tengsizligi va kambag'allik muammolari murakkab xususiyatga ega. Kambag'allik darajasi umumiy tusda pasaymoqda (2021-yilda 17% dan 2024-yilda 8,9% gacha), biroq daromadlar tengsizligi ortib bormoqda. Hududlar o'rtasidagi

¹³ Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

¹⁴ Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

iqtisodiy tafovutlar saqlanib qolmoqda va bu mintaqaviy rivojlanish siyosatini kuchaytirishni talab qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

o'tkazilgan tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi ilmiy xulosalar chiqarildi:

Birinchi, O'zbekistonda kambag'allik darajasi so'nggi yillarda sezilarli darajada pasaydi (2021-yilda 17% dan 2024-yilda 8,9% gacha), biroq hududlar o'rtasidagi kambag'allik farqlari saqlanib qolmoqda. Eng yuqori va eng past kambag'allik ko'rsatkichlari o'rtasidagi farq 5,8 foiz punktni tashkil etadi.

Ikkinchi, daromadlar tengsizligi ortib bormoqda. Gini koeffitsienti 2022-yildagi 0,31 dan 2024-yilda 0,36 gacha oshdi. Eng boy 10% va eng kambag'al 10% aholining daromadlari o'rtasidagi farq kengaymoqda. Bu tendensiya ijtimoiy adolat nuqtai nazaridan tashvishli hisoblanadi.

Uchinchi, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarning asosiy sabablari sanoat rivojlanish darajasining farqlari, infratuzilma yetarli rivojlanmaganligi, ta'lim va kasb-hunar darajasining pastligi, shuningdek, investitsiyalar hajmining notekis taqsimlanishidir.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, kambag'allik va daromadlar tengsizligini bartaraf etish bo'yicha quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Hududiy bandlik dasturlari

Chekka hududlarda yangi ish o'rinlari yaratish maqsadida maxsus bandlik dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish tavsiya etiladi. Jumladan, janubiy viloyatlarda qishloq xo'jaligi va agrosanoat korxonalarini rivojlantirish, qayta ishlash sanoatini kengaytirish orqali bandlik imkoniyatlarini oshirish kerak. Har bir viloyatda bandlik markazlarini zamonaviy uskunalar bilan jihozlash va ular orqali kasb-hunarga o'qitish dasturlarini kengaytirish zarur.

2. Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash

Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun chekka hududlarda imtiyozli sharoitlar yaratish kerak. Bank kreditlari foiz stavkalarini kamaytirish, garov talablarini qulaylashtirish va byurokratik to'siqlarni bartaraf etish orqali mahalliy tadbirkorlarni rag'batlantirish zarur. 'Yosh tadbirkorlar' va 'Ayol tadbirkorlar' dasturlarini hududlar kesimida kengaytirish tavsiya etiladi.

3. Hududiy investitsiyalarni kengaytirish

Investitsiyalar chekka va kam rivojlangan hududlarga yo'naltirilishi kerak. Davlat investitsiyalarini taqsimlashda 'mintaqaviy tengsizlikni kamaytirish' mezonini qo'llash, transport va energetika infratuzilmasini rivojlantirish orqali bu hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish zarur. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha maxsus dasturlarni ishlab chiqish va chekka hududlarda erkin iqtisodiy zonalarni tashkil etish samarali bo'ladi.

4. Ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirish

Ijtimoiy yordam dasturlarini takomillashtirish va ularning samaradorligini oshirish kerak. Kambag'al oilalarni aniq va oqilona maqsadga yo'naltirilgan yordam bilan ta'minlash maqsadida ma'lumotlar tizimini yaxshilash, nafaqalar va ijtimoiy to'lovlarni inflyasiya darajasiga mos ravishda indeksatsiyalash zarur.

Bolalar nafaqalari qamrovini kengaytirish va keksa va nogironlarga g'amxo'rlikni kuchaytirish tavsiya etiladi.

5. Infratuzilmani rivojlantirish

Chekka hududlarda yo'l, ko'prik, suv ta'minoti, elektr ta'minoti va aloqa infratuzilmasini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Infratuzilmani rivojlantirish fondini tashkil etish va unga muntazam mablag' ajratish orqali mintaqaviy farqlarni kamaytirish mumkin. Qishloq joylarida internet va mobil aloqani kengaytirish ham hududlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

6. Ta'lim va kasb-hunar dasturlarini kengaytirish

Ta'lim sifatini oshirish va kasb-hunar ta'limini rivojlantirish orqali aholi bandligini va daromadlarini oshirish mumkin. Professional ta'lim muassasalarini zamonaviy uskunalar bilan jihozlash, o'qituvchilarni malakasini oshirish va sifatli o'quv dasturlarini ishlab chiqish kerak. Qishloq hududlarida kasb-hunar markazlarini ochish va onlayn ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish orqali ta'limga kirish imkoniyatlarini oshirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Stiglitz, J.E. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. New York: W.W. Norton & Company.
2. Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge: Harvard University Press.
3. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Oxford University Press.
4. Kuznets, S. (1955). *Economic Growth and Income Inequality*. *American Economic Review*, 45(1), pp.1-28.
5. Keynes, J.M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
6. Ravallion, M. (2016). *The Economics of Poverty: History, Measurement, and Policy*. New York: Oxford University Press.
7. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (2024). *O'zbekiston ishchi kuchi bozorining asosiy ko'rsatkichlari*. Toshkent.
8. Jahon banki (2024). *Uzbekistan Poverty and Equity Brief*. Washington, DC: World Bank Group.
9. Bandlik vazirligi (2024). *O'zbekistonda bandlik va mehnat bozori holati*. Toshkent.
10. CERR va UNDP (2023). *Uzbekistan Pilot Multidimensional Poverty Index Report 2023*. Toshkent: CERR.
11. Alisherbek K. va boshqalar (2023). *Hududiy iqtisodiyot va mintaqaviy siyosat*. Toshkent: TDIU.
12. Alkire, S. and Foster, J. (2011). *Counting and Multidimensional Poverty Measurement*. *Journal of Public Economics*, 95(7-8), pp.476-487.
13. Atkinson, A.B. (2015). *Inequality: What Can Be Done?* Cambridge: Harvard University Press.

14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 'Kambag'allikni qisqartirish va bandlikni ta'minlash' to'g'risidagi Farmoni, 2023-yil 12-yanvar, PQ-22.
15. ILO (2024). World Employment and Social Outlook: Trends 2024. Geneva: International Labour Office.

INTERNET MANBALAR:

1. World Bank Poverty and Inequality Platform - Uzbekistan. <https://pip.worldbank.org/country-profiles/UZB>
2. O'zbekiston milliy statistika ma'lumotlari. <https://stat.uz>
3. CERR - Kambag'allikni baholash 2023. <https://cerr.uz>
4. Spot.uz - O'zbekistonda o'rtacha ish haqi. <https://www.spot.uz>
5. Gazeta.uz - Ish haqi va bandlik statistikasi. <https://www.gazeta.uz>
6. UzDaily - Iqtisodiy ko'rsatkichlar. <https://www.uzdaily.uz>
7. ILO Statistics - Uzbekistan Labour Profile. <https://ilostat.ilo.org/data/country-profiles/uzb/>
8. UNICEF Child Poverty Report 2025. <https://www.unicef.org/eca/stories/child-poverty-trends>
9. Pinkod.uz - O'zbekiston ish haqi statistikasi. <https://pinkod.uz>
10. Kommers.uz - Bandlik vaziri ma'ruza. <https://kommers.uz>